

บทที่ 6

บริบททางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยในระหว่างการใช้บังคับ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

6.1 บริบททางการเมืองการปกครองของไทย ภายใต้การปกครองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

ภายหลังจากที่นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพร้อมกับคณะรัฐบาลเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 โดยอ้างว่าเนื่องจากคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ได้บังคับให้ลาออกจากตำแหน่งภายในเวลา 24 ชั่วโมง¹ แล้วนั้น คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งประกอบด้วย กรมขุนชัยนาทนเรนทร พระองค์เจ้าอลองกัญ พระองค์เจ้าธานีนิวัต และนายพลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส ก็ได้ลงนามในประกาศแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พระยามานวราชเสวี ไม่ได้ลงนาม) โดยมีกรมขุนชัยนาทนเรนทร ประธานคณะอภิรัฐมนตรี เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ตามรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490² อำนาจทางการเมืองทั้งที่เป็นอยู่จริงและตามกฎหมายก็ตกอยู่ในกำมือของคณะรัฐประหาร เนื่องจากคณะรัฐประหารเห็นแล้วว่า รัฐบาลไทยได้รับการรับรองจากนานาชาติแล้ว การเลือกตั้งตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญชั่วคราวก็เรียบร้อยลงแล้วด้วย³ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจัดตั้งคณะรัฐบาลเข้าบริหารประเทศโดยมีนายทหารคนสำคัญ ๆ และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายคนเข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีหรือร่วมรัฐบาลด้วย เช่นนายเถิง ไชยกาล หัวหน้าพรรคประชาชนซึ่งเป็นพรรคที่ให้ความสนับสนุนรัฐบาลก็ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ก็มีสมาชิกพรรคบางคนแตกแยกออกมาร่วมรัฐบาลด้วย เช่น นายกิจจา วัฒนสินธุ์ เป็นต้น ภายหลังจากการเข้ารับตำแหน่งรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้า

¹ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517), หน้า 612.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 613.

³ นรนิติ เศรษฐบุตร, "การเมืองการปกครอง พ.ศ. 2490 - 2500" ใน ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 17 (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2541), หน้า 643.

แถลงนโยบายต่อรัฐสภา เพื่อขอความไว้วางใจตามรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว มาตรา 77 แล้วนั้น ปรากฏว่ารัฐบาลได้รับความไว้วางใจให้เป็นรัฐบาลบริหารราชการแผ่นดินด้วยคะแนนเสียง 70 ต่อ 26 โดยมีสมาชิกเข้าประชุม 169 คน ดังนั้นคะแนนเสียงที่รัฐบาลได้ในครั้งนั้นจึงยังไม่ถึงครึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมดที่เข้าประชุม โดยมีสมาชิกบางส่วนงดออกเสียงเพราะไม่อยากขัดใจคณะรัฐประหาร ส่วนหนึ่งของการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความไว้วางใจนั้นมาจากความร่วมมือของพรรคประชาธิปัตย์เอง⁴

จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามบริหารประเทศสืบเนื่องจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เนื่องจากการเข้าสู่ตำแหน่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งนี้นี้ยังมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจอยู่มากเนื่องจากรัฐบาลของคณะรัฐประหารที่มีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ขึ้นสู่การบริหารประเทศด้วยวิถีทางที่ผิดรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน ด้วยการใช้อำนาจ ขู่บังคับให้นายควง อภัยวงศ์ลาออกจากตำแหน่ง ส่งผลให้ได้รับการต่อต้านจากภายในประเทศ และการรับรองจากต่างประเทศ รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงพยายามที่จะบริหารประเทศตามระบอบรัฐสภา ซึ่งฝ่ายบริหารมีอำนาจจำกัด โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามที่จะรักษาความสืบเนื่องจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ จึงมิได้มีการยุบสภา ถัดรัฐธรรมนูญ หรือเลิกวุฒิสภา แต่อย่างใด⁵ นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกเมื่อขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย เพื่อพยายามรักษาภาพพจน์ของคณะรัฐบาลโดยการรักษาหลักการที่จะแยกข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองออกจากกัน

สภาพการเมืองภายในสภาผู้แทนนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามหาเสียงสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคง โดยรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนรัฐบาลขึ้นมาเป็นกลุ่มก้อน เรียกว่า “สหพรรค” โดยมีพรรคประชาชนของนายเลียง ไชยกาล เป็นแกนกลาง ร่วมด้วยพรรคอิสระของนายปฐม โทษีแฉ้ว พรรคธรรมาธิปัตย์ของพลโทมังกร พรหมโยธี เป็นต้น และอีกส่วนหนึ่งก็คือสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่หันมาสนับสนุนรัฐบาล เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้ความสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เสนอตำแหน่งและผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นการตอบแทนแก่สมาชิกฝ่ายสหพรรค โดยรัฐบาลได้เสนอให้มีการขึ้นเงินเดือนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกคนละ 1,000 บาท ปรากฏว่าสภาผู้แทน

⁴ นรนิติ เศรษฐบุตร, “การเมืองการปกครอง พ.ศ. 2490 – 2500” ในประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, หน้า 646.

⁵ สุชาชัย อิมประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, หน้า 132.

⁶ ประจวบ ทองอุไร, สันตคุณิณี, หน้า 33 – 34.

มติรับ ซึ่งในเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่สมาชิกสภาขัดแย้งกัน เนื่องจากพรรคประชาธิปัตย์ โดยนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคเห็นด้วยกับการเพิ่มเงินให้สมาชิกรัฐสภา เพื่อให้สมาชิก รัฐสภามีเงินไว้ใช้สอยอย่างเพียงพอ อันจะช่วยให้ไม่มีการโกงกินกันลับหลัง แต่รองหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่เห็นด้วย มีการตอบโต้กันในสภา ค้านหัวหน้าพรรค อันเป็นการสะท้อน ให้เห็นว่า พรรคการเมืองของไทยในขณะนั้น คุ่มกันไม่อยู่ และได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ออก 2 คนเพื่อเป็นการประท้วงในเรื่องนี้คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กับ ร.ท. สัมพันธ์ ชันชวนะ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ได้ลาออกจากสมาชิกภาพโดยอ้าง เหตุผลว่า “ไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความไว้วางใจของประชาชนได้ต่อไปอีก”⁷

เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มเติมตามรัฐธรรมนูญ⁸ ใน 19 จังหวัด เพื่อ เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมอีก 21 คน ปรากฏว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์ พ่ายแพ้ในการเลือกตั้งไม่ได้รับเสียงเพิ่มขึ้นเลย แต่ฝ่าย “สหพรรค” ได้รับชัยชนะทำให้ได้รับเสียง สนับสนุนเพิ่มมากขึ้น และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2492 รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูล สงครามชุดนี้มีการปรับปรุงหลายครั้ง เนื่องจากได้รับแรงกดดันจากพรรคการเมืองฝ่ายสหพรรคที่ ขัดแย้งกันและกดดันให้นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐมนตรีเพิ่มขึ้น

การตั้งคณะรัฐมนตรีนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดให้มีระบบโควตา 3 ประการที่ จะต้องนำมาพิจารณา คือ⁹

ประการแรก สมาชิกสภาผู้แทนที่ผลมาจากพรรคประชาธิปัตย์ จะต้องได้รับ ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการหรือตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรี

ประการที่สอง บุคคลผู้ร่วมคณะรัฐประหารและผู้ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่ามี คุณสมบัติเหมาะสมเป็นพิเศษ จะต้องได้รับตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญ ๆ

ประการที่สาม สมาชิกในพรรคต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในสหพรรคที่สนับสนุนจอมพล ป. ต้อง ได้รับตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีสองตำแหน่งต่อหนึ่งพรรค

แต่หลักการในการจัดสรรปันส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีไม่สามารถจะดำเนินไปตามลากลักษณะอักษรได้ จึงได้กลายเป็นบ่อเกิดของการต่อรองและการขัดแย้งกันขึ้นในคณะรัฐประหารกับ

⁷ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี, หน้า 622.

⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492, มาตรา 87.

⁹ ทักษิณ เถลิงเศียรหม, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 77.

ผู้สนับสนุนสภา บรรดาพรรคการเมืองที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลและรวมอยู่ในสหพรรค ได้แก่ พรรคประชาชน พรรคธรรมาธิปไตย และพรรคอิสระ และยังมีเสียงที่แตกมาจากพรรคประชาธิปไตย และพรรคต่าง ๆ อีกจำนวนหนึ่ง คณะรัฐประหารจึงได้พยายามรวบรวมเสียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่กระจัดกระจายเข้าเป็นพรรคการเมืองใหม่เพื่อสนับสนุนรัฐบาล ได้แก่ พรรคชาติสังคม ประชาธิปไตย ซึ่งมี พล.ท. บัญญัติ เทพหัสดิน เป็นหัวหน้าพรรค และพรรคสิทธิกรรมกร โดยมี นายवरการบัญชา เป็นหัวหน้าพรรค¹⁰ ปัญหาความแตกแยกภายในสหพรรคสร้างปัญหาให้แก่ รัฐบาลเป็นอย่างมาก รัฐบาลได้พยายามประนีประนอมเพื่อสร้างภาพให้รัฐบาลชุดนี้เป็นรัฐบาลที่ รักษาระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีการปกครองระบบรัฐสภาตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492

สภาพการเมืองภายนอกรัฐสภานั้น เมื่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามา มีอำนาจทางการเมืองได้ไม่นานก็มีการกวาดล้างจับกุมฝ่ายที่เป็นปรปักษ์ทางการเมือง ซึ่งในระหว่าง ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามบริหารประเทศนั้นมียกกฎหมายที่ต่อต้านรัฐบาลก่อนการกบฏขึ้นหลายครั้ง แต่ฝ่ายรัฐบาลก็สามารถปราบปรามและควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ทุกครั้ง โดยรัฐบาลคณะรัฐประหารได้ทำการปราบปรามกบฏ กวาดล้างนักการเมืองคนสำคัญจากรัฐบาลเก่าสมัยยุคเสรีไทย อย่างรุนแรง และการดำเนินคดีผู้ต้องหาทุกด้วยวิธีใช้ความรุนแรงเพื่อที่จะปราบปรามฝ่ายนาย ปรีดี พนมยงค์และเสรีไทยให้หมดสิ้นไป โดยมีได้คำนึงถึงหลักแห่งความยุติธรรมตามกฎหมาย และหลักศีลธรรม ซึ่งการใช้กำลังปราบปรามของคณะรัฐประหารนั้นนอกจากจะเป็นการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองอย่างราบคาบแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อเกียรติของประชาชนโดยทั่วไป เนื่องจากกลัวภัยมีคจากการปฏิบัติงานที่เกินขอบเขตของกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ แม้แต่ สมาชิกสภาผู้แทนจะอภิปรายในสภาก็ต้องวิพากษ์วิจารณ์อย่างระมัดระวัง เนื่องจากหวาดกลัวภัย จากอำนาจและอิทธิพลของพลตำรวจเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งมักจะเข้าไปแทรกแซงกิจการของสภาผู้แทนเสมอ ๆ นับตั้งแต่ก่อนถึงเหตุการณ์กบฏกลางดล เช่น การส่งกำลังตำรวจเข้าไปล้อมสภา เมื่อ คราวพิจารณางบประมาณประจำปี พ.ศ. 2492 เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2491 เพื่อจับกุมสมาชิก สภาผู้แทนบางคน นับว่าเป็นการคุกคามต่อความปลอดภัยของสมาชิกรัฐสภาอย่างรุนแรง โดยมีได้ คำนึงถึงเอกสิทธิ์คุ้มครองจากรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงยิ่งหวาด เกรงภัยมากยิ่งขึ้น ภายหลังเหตุการณ์กบฏวังหลวง เพราะถูกพลตำรวจตรีเผ่า ศรียานนท์ ใช้อิทธิพล

¹⁰ ชาวนันท์ ฤคธาดา, พรรคการเมือง. (พระนคร : สำนักพิมพ์สหสยามพัฒนา, 2511), หน้า 92.

ข่มขู่ คุกคาม ด้วยการส่งกำลังตำรวจนอกเครื่องแบบเข้าไปฟังการอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่เสมอ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคราวพิจารณาญัตติสำคัญ หรือร่างพระราชบัญญัติสำคัญของรัฐบาล¹¹

เหตุการณ์กบฏที่สำคัญมีดังนี้

(1) กบฏเสนาธิการหรือกบฏนายพล (1 ตุลาคม 2491)

สาเหตุของการก่อการ

ผู้ก่อการกบฏส่วนใหญ่เป็นทหารกรมเสนาธิการทหาร โดยมีบุคคลที่เป็นหัวหน้าสำคัญดังนี้ พลตรี สมบูรณ์ ศรีวานิชิต พลตรี เนตร เขมะโยธิน และพลตรี หลวงรณกรรรมโกวิท¹² ซึ่งผู้ก่อการมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้มีการปรับปรุงกองทัพบกที่เสื่อมโทรมให้ทันสมัย และไม่ต้องการให้ทหารประจำการเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง¹³ ทั้งนี้ เนื่องจากสมาชิกชั้นนำของคณะรัฐประหารได้ใช้อิทธิพลและชื่อเสียงของคณะรัฐประหารเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยอาศัยการเมืองเป็นเครื่องมือ เช่นการที่บุคคลชั้นหัวหน้าคณะรัฐประหารได้ร่วมกันเปิดบริษัท บурพาสากลเศรษฐกิจ ทำการผูกขาดการส่งสินค้าเข้าสำคัญๆ ของทางราชการ เช่น หัวรถจักร เครื่องยนต์ เครื่องอาวุธในราชการทหารและผูกขาดการค้าขายบางอย่าง ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม พลโท ผิน ชุณหะวัณ และพลโท กาง กางสงคราม เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ นอกจากนี้ยังมีทหารยศนายพันร่วมถือหุ้นด้วยจำนวน 100 คน¹⁴ นอกจากกรณีก่อตั้งบริษัทเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัวแล้วคณะผู้ก่อการยังไม่พอใจบุคคลในคณะรัฐประหารบางคนที่มีพฤติกรรมส่อไปในทางทุจริต เช่น กรณีเงินค่าใช้จ่ายในการทำรัฐประหารจำนวน 8 ล้านบาท ซึ่งปรากฏว่าเงินจำนวน 6 ล้านบาท ได้ถูกนำไปใช้จ่ายโดยไม่มีบัญชีรายละเอียด นอกจากนี้ยังไม่พอใจพลโท กาง กางสงคราม ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ที่เข้าแทรกแซงกิจการในกองทัพบกมากเกินไป โดยเฉพาะมีแผนที่จะเปลี่ยนแปลงการจัดกำลังในกองทัพบก ซึ่งจะทำให้กองทัพบกต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของคณะ

¹¹ ประจัน รักพงษ์, การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 - 2500), หน้า 270

¹² วิชัย สุวรรณรัตน์, "การปฏิวัติ รัฐประหาร และการกบฏ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475" ใน สัปดาห์การเมือง, หน้า 104.

¹³ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ฉบับวันที่ 4 ตุลาคม 2491.

¹⁴ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ลงวันที่ 12 มกราคม 2493.

รัฐประหาร โดยสิ้นเชิง คณะผู้ก่อการซึ่งเป็นนายทหารบกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ได้อยู่ในคณะรัฐประหาร¹⁵ และไม่ต้องการให้กองทัพปกครองตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มใด ๆ และไม่ต้องการให้ทหารยุ่งเกี่ยวกับการเมือง จึงได้คิดหาทางล้มล้างอำนาจของคณะรัฐประหารเพื่อให้ทหารทำหน้าที่เป็นทหารของชาติแต่เพียงอย่างเดียว¹⁶

บุคคลที่เป็นหัวหน้าของคณะผู้ก่อการกบฏส่วนใหญ่ประกอบด้วยสมาชิกที่เคยร่วมงานกับคณะรัฐประหารมาก่อน โดยได้ดำเนินการวางแผนจับกุมและสังหารบุคคลสำคัญในวันที่ 1 ตุลาคม 2491 ในงานมงคลสมรสของพลตรี ศฤงค์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 แต่ว่าฝ่ายกบฏยังไม่ทันได้ลงมือดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ก็ถูกจับกุมเสียก่อนในคืนวันที่ 1 ตุลาคม 2491 ภายในกรมเสนาธิการ กระทรวงกลาโหม¹⁷ แผนการจึงล้มเหลว บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการจับกุมได้แก่ พลตำรวจตรีเผ่า ศรียานนท์ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ และพลตรี ศฤงค์ ธนะรัชต์ ส่วนการดำเนินคดีกบฏนั้น ปรากฏว่าเมื่อส่งสำนวนไปให้กรมพระธรรมบุญ ศาลทหารพิจารณาแล้ว กรมพระธรรมบุญสั่งไม่ฟ้อง จึงปล่อยผู้ต้องหาทั้งหมดให้พ้นจากข้อกล่าวหาไป¹⁸

(2) กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)

สาเหตุของการก่อการ

กบฏวังหลวงเป็นความพยายามของฝ่ายพลเรือนที่สูญเสียอำนาจจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากทหารเรือบางส่วน¹⁹ และอดีตนักการเมืองเสรีไทยให้การสนับสนุนเพื่อโค่นล้มรัฐบาลคณะรัฐประหาร โดยมี

¹⁵ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 127.

¹⁶ ประจัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 264.

¹⁷ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490”, หน้า 126.

¹⁸ ประจัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)”, หน้า 264 – 265.

¹⁹ สุเทัญ ศิริคุณ, “กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 51.

วัตถุประสงค์เพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างผู้นำฝ่ายพลเรือนและทหารบก โดยการใช้กำลังเพียงอย่างเดียว การที่ทหารเรือบางส่วนเข้าร่วมด้วยเนื่องจากความไม่พอใจการกระทำบางอย่างของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมบางอย่างของทหารเรือ เช่น เปลี่ยนแปลงเวลาการซักธงขึ้นลงไปจากหลักสากลที่ปฏิบัติกันอยู่ เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายรัฐนิยม นอกจากนี้ยังไม่พอใจกรณีที่หลวงสังวรฉัตรกิจ ผู้บังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ ถูกส่งย้ายไปดำรงตำแหน่งเจ้ากรมเสมียนตรา อันมีเจตนาเพื่อแยกออกห่างจากกลุ่มทหารเรือ เป็นการลดอิทธิพลในกองทัพเรือลง ทั้งนี้ เพราะพลเรือตรี หลวงสังวรฉัตรกิจ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกองทัพเรือมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเคยเข้าร่วมกับขบวนการเสรีไทย และรับตำแหน่งหัวหน้าเสรีไทยเขตระยอง ชลบุรี ต่อมาเมื่อพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลวงสังวรฉัตรกิจ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ แต่ถูกตั้งปลดจากตำแหน่งภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม เกรงว่าพลเรือตรี หลวงสังวรฉัตรกิจอาจสร้างบารมีเพิ่มมากขึ้นในกองทัพเรือ ซึ่งจะเป็อันตรายต่อฐานะและความมั่นคงของรัฐบาลจึงคิดหาทางโยกย้ายให้ไปอยู่ในตำแหน่งที่ไม่มีความสำคัญทางทหาร²⁰

ฝ่ายรัฐบาลคณะรัฐประหารก็มีความหวาดระแวงกองทัพเรืออย่างมาก นับตั้งแต่เหตุการณ์การที่ทหารเรือได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลสำคัญฝ่ายพลเรือนหลบหนีออกนอกประเทศเมื่อคราวรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และในเหตุการณ์กบฏเสนาธิการเมื่อเดือนตุลาคม 2491 ฝ่ายทหารเรือได้ประกาศตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยไม่ข้องเกี่ยวกับการเมืองและให้การรับรองว่าในเขตทหารเรือไม่มีนายปรีดี พนมยงค์ อาศัยอยู่ แต่ผู้บัญชาการทหารเรือกลับจัดการติดต่อสถานทูตอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเพื่อช่วยเหลือนายปรีดี พนมยงค์ ออกไปลี้ภัยทางการเมืองในต่างประเทศ และเพิกเฉยต่อการที่คณะรัฐประหารขอให้ส่งนายปรีดี พนมยงค์ ให้แก่คณะรัฐประหาร ส่วนพลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้อาศัยหลบซ่อนอยู่กับกองพันนาวิกโยธินที่ฐานทัพเรือสัตหีบ พฤติกรรมต่าง ๆ ของกองทัพเรือดังกล่าวทำให้คณะรัฐประหารไม่ไว้วางใจทหารเรือมากยิ่งขึ้น²¹

การกบฏเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 เวลาประมาณ 20.00 น. ฝ่ายกบฏได้เข้ายึดพระบรมหาราชวังเป็นกองบัญชาการแล้วกระจายกำลังเข้ายึดจุดสำคัญต่าง ๆ ในพระนคร เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้านถนนวิฑูรย์ถึงสี่แยกราช

²⁰ ประจัน รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 - 2500)", หน้า 265 - 266

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

ประสงค์ ที่ทำการโทรศัพท์กลางวัดเลียบเป็นต้น²² และได้ประกาศจัดตั้งรัฐบาลทางวิทยุกระจายเสียงตั้งนายดิเรก ชัยนามเป็นนายกรัฐมนตรี²³ ต่อมาได้ออกประกาศให้ออมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วประกาศตั้งนายดิเรก ชัยนาม เข้าดำรงตำแหน่งแทน นอกจากนี้ยังได้ประกาศปลดบุคคลสำคัญๆ ของคณะรัฐประหารออกจากตำแหน่งทหารประจำการ ได้แก่ พลโทผิม ชูณหะวัณ ผู้บัญชาการทหารบก พลโท กาง กางสงคราม รองผู้บัญชาการทหารบก พลตำรวจโท ณะม้าย อุทยานนท์ ผู้บังคับการสันติบาล และพลตำรวจตรี เผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจ แล้วประกาศแต่งตั้ง พลเรือโทหลวง สิ้นธุ์สงครามชัย ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นแม่ทัพใหญ่ พลตรี สมบูรณ์ สรวนุชิต เป็นรองแม่ทัพใหญ่ พลตรีเนตร เขมะโยธิน เป็นผู้บัญชาการทหารบก พลเรือตรีหลวงสังวรชัยยุทธกิจ เป็นผู้รักษาความสงบทั่วไป และอธิบดีกรมตำรวจ พันตำรวจเอก บรรจงศักดิ์ ธิพเป็นสุข เป็นผู้บังคับการสันติบาล²⁴

หลังจากเกิดกบฏวังหลวง รัฐบาลของคณะรัฐประหารได้ทำการกวาดล้างนักการเมืองกลุ่มสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์อย่างชนิดถอนรากถอนโคน²⁵ โดยฝ่ายรัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามอย่างรุนแรง โดยมอบให้พลตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 เป็นผู้อำนวยการปราบปรามกบฏ หลังจากที่รัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ รัฐบาลได้ดำเนินการกวาดล้างอดีตนักการเมืองที่เป็นพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ อย่างเฉียบขาด โดยมอบให้พลตำรวจตรี เผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจ เป็นผู้ดำเนินการจับกุมบุคคลที่ร่วมก่อการกบฏมาลงโทษตามกฎหมาย ซึ่งได้มีการจับกุมผู้ต้องหาได้เป็นจำนวนมาก เช่น นายเดือน บุนนาค นายวิจิตร จูติตานนท์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดต นายทองเปลว ชลภูมิ นายชิต เวชประสิทธิ์ นายเขื่อน พานิชวิทย์ เป็นต้น ในการสอบสวนเพื่อดำเนินคดีกับผู้ต้องหาคดีกบฏของเจ้าหน้าที่ตำรวจมิได้เป็นไปตามหลักแห่งกระบวนการยุติธรรม มีการข่มขู่และทรมานกรรมผู้ต้องหา ตลอดจนพยายามสร้างหลักฐานขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพด้วยวิธีการต่างๆ โดยเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดได้แก่การสังหาร 4 อดีตรัฐมนตรี²⁶ ซึ่งเป็นผู้ต้องหา กบฏ ในขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจควบคุมตัว 4 อดีตรัฐมนตรี ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม นายจำลอง ดาวเรือง อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นายถวิล

²² สุเพ็ญ สิทธิคุณ, “กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)”, หน้า 49 – 50.

²³ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490”, หน้า 126.

²⁴ สุเพ็ญ สิทธิคุณ, “กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)”, หน้า 57 – 60.

²⁵ สุชิน ตันติกุล, “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490”, หน้า 130.

²⁶ ประจัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)”, หน้า 269.

อุคต อธิบดีรัฐมนตรี นายทองเปลว ชลภูมิ อธิบดีรัฐมนตรี ถูกยิงตายขณะอยู่บนรถของเจ้าหน้าที่ซึ่งกำลังนำผู้ต้องหาไปฝากขังไว้ที่สถานีตำรวจนครบาลบางเขน โดยเจ้าหน้าที่อ้างว่ามีคนร้ายมาแย่งชิงผู้ต้องหา²⁷ นอกจากนี้ยังได้กวาดล้างอดีตนักการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ อย่างถอนรากถอนโคน เช่น พันตำรวจเอก บรรจงศักดิ์ จีฬเป็นสุข อดีตผู้บังคับการสันติบาล และนายทวี ตะเวทีกุล ถูกศิษย์คนสำคัญของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจยิงเสียชีวิตในขณะที่ทำการจับกุม แม้แต่ผู้ที่ไม่เข้าข่ายเป็นผู้ต้องหาในคดีกบฏ แต่ได้เคยสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และกล่าววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเสมอ ๆ ในสภา เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ ก็ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจฆ่าตายอย่างทารุณ²⁸

(3) กบฏแมนฮัตตัน (24 มิถุนายน 2494)

สาเหตุของการกบฏ

กบฏแมนฮัตตันเกิดจากการรวมตัวกันของฝ่ายทหารเรือ ทหารบก ทหารอากาศ และพลเรือน โดยมีสาเหตุมาจากความไม่พอใจเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล โดยเฉพาะฝ่ายทหารเรือนั้นยังมีสาเหตุพิเศษออกไปอีกคือ ความตึงเครียดระหว่างทหารเรือกับรัฐบาลในขณะนั้น²⁹ ที่ไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลและกลุ่มทหารบกฝ่ายรัฐประหารที่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของกองทัพเรือมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี การตั้งปลด พลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ ผู้บังคับการกรมนาวิกโยธินออกจากตำแหน่งฐานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกบฏวังหลวง³⁰ และความต้องการปรับปรุงสมรรถภาพของกองทัพเรือซึ่งเสื่อมโทรมลงอย่างมาก การกบฏครั้งนี้ได้มีการวางแผนงานมารวมเป็นเวลาเกือบ 2 ปี แต่การกบฏต้องล้มเหลวลงเนื่องจากเหตุการณ์ต่าง ๆ มิได้ดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ และผู้เข้าร่วมก่อการขาดความพร้อมเพรียงและความเด็ดขาด ซึ่งในที่สุดผลของความล้มเหลวนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในกองทัพเรือกระทำของทหารเรือ ซึ่งปรากฏว่าทหารเรือแสดงปฏิริยาคัดค้านอย่างเปิดเผย โดยออกแถลงการณ์คัดค้านการกระทำดังกล่าว

²⁷ สุชิน ดันติกุล, "ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ. 2490", หน้า 130.

²⁸ ประจัน รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 - 2500)", หน้า 270.

²⁹ สุดา กาเดอร์, "กบฏแมนฮัตตัน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 117.

³⁰ ประจัน รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 - 2500)", หน้า 271.

คณะผู้ก่อการคนสำคัญ ได้แก่ พลเรือตรี ทหาร ข้าหิรัฐ อดีตผู้บังคับการกรมनावิก โยธินนายทหารนอกราชการ นาวาเอก อานนท์ นุชชริกภา ผู้บังคับการกองเรือรบ นาวาตรีมนัส จารุกา ผู้บังคับการเรือรบหลวงรัตนโกสินทร์ นาวาตรีประกาย พุทธาภิ และนาวาตรี สุภัทร ดันต ขาภรณ์ สังกัดกรมनावิกโยธิน³¹ นอกจากนี้ยังมีทหารบก ทหารอากาศ และพลเรือนเข้าร่วมด้วยอีก จำนวนหนึ่ง

เหตุการณ์กบฏเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2494 โดยฝ่ายกบฏนำโดยนาวาตรี มนต์ จารุกา ผู้บังคับการเรือรบหลวงรัตนโกสินทร์ พร้อมด้วยทหารเรือกลุ่มหนึ่งได้ใช้กำลังทหารและ อาวุธจับตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในขณะที่มีงานรัฐพิธีรับมอบเรือชุดต้นคอน “แมนฮัตตัน” จากเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาแล้วนำไปควบคุมตัวไว้ในเรือรบหลวงศรีอยุธยา และบังคับให้จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่ง พร้อมกับประกาศปลดบุคคลสำคัญใน คณะรัฐประหารออกจากตำแหน่ง ได้แก่ สังกัดพลเอก ผืน ชูณหะวัณ ออกจากผู้บัญชาการทหาร บก โดยแต่งตั้งให้ พลตรี หลวงวิระโยธา เข้าดำรงตำแหน่งแทน ปลดพลอากาศเอก พัน รณอากาศ ฤทธาภิ ออกจากผู้บัญชาการทหารอากาศแล้วตั้งให้พลอากาศโท หลวงเทวฤทธิ์ พันลึก ดำรง ตำแหน่งแทน ปลดพลตำรวจเอก หลวงชาติตระการโกศล ออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ ตั้ง ปลดพลโท สฤษดิ์ ชนะรัชต์ ออกจากตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 1 แล้วตั้งให้พันเอกสมบุรณ์ สุนทรเวช ดำรงตำแหน่งแทน³² ในขณะที่เดียวกันก็ออกประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ขึ้นประกอบด้วย³³

พระสารสาสน์ประพันธ์	นายกรัฐมนตรี
พลเรือตรี ทหาร ข้าหิรัฐ	รองนายกรัฐมนตรี
ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
พลเรือตรี ชลิต กุลกำจร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
พลโทชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ฝ่ายคณะรัฐบาลได้แต่งตั้งให้นายวรการ บัญชา รักษาการแทนนายกรัฐมนตรี แล้วเริ่ม ได้ตอบด้วยการประกาศใช้กฎอัยการศึก และยื่นคำขาดให้ฝ่ายกบฏส่งตัวนายกรัฐมนตรีคืนภายใน เวลา 24.00 น. ของวันที่ 29 มิถุนายน 2494 มิเช่นนั้นจะใช้มาตรการรุนแรง แต่ปรากฏว่าไม่ได้ผล เพราะฝ่ายกบฏไม่ยอมรับเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ก็ไม่สามารถควบคุมหรือตั้ง

³¹ สุดา กาเคอร์, “กบฏแมนฮัตตัน”, หน้า 85.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

³³ แผนกเก็บ สลว. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ 24 แผ่นที่ 12 เรื่องกบฏ แมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 เอกสารผนวกหมายเลข ค.

การทหารที่ก่อการกบฏได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงดำเนินมาตรการปราบปรามอย่างเฉียบขาด โดยอนุมัติให้ พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลอากาศ พิน รณอากาศยุทธศาสตร์ และพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ นำกำลังทหารบก ทหารอากาศ และตำรวจซัดพื้นที่กบฏคืน ปรากฏว่ามีการใช้อาวุธต่อสู้กันอย่างรุนแรง คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กองทัพอากาศใช้เครื่องบินโจมตีทิ้งระเบิดเรือรบหลวงศรีอยุธยา และกองเรือรบ ซึ่งมีผลให้กองเรือรบถูกทำลาย และเรือรบหลวงศรีอยุธยาถูกระเบิดจมลง ฝ่ายกบฏเมื่อถูกฝ่ายรัฐบาลปราบปรามอย่างเฉียบขาดก็พ่ายแพ้ไปในที่สุด โดยหัวหน้ากบฏคนสำคัญ ได้แก่ นาวาเอก อานนท์ บุณยศรีภักดิ์ นาวาตรีมนัส จารุภา นาวาตรีประกาย พุทธิสาร และพันตรี วีรศักดิ์ มัชฌิมจิตร ได้หลบหนีไปลี้ภัยทางการเมืองในประเทศพม่า ส่วนที่เหลือถูกจับกุมดำเนินคดีประมาณ 1000 คน³⁴

การก่อการกบฏกลางของทหารเรือในครั้งนี้ นับเป็นการทำลายตัวเองของฝ่ายทหารเรือ หัวหน้ากบฏ น.อ. อานนท์ บุณยศรีภักดิ์ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากกองทัพเรือส่วนใหญ่ คงมีแต่ทหารเรือส่วนย่อยเท่านั้นเป็นเหตุให้กองทัพเรือส่วนใหญ่ถูกรัฐประหารกวาดล้าง³⁵ บรรดานายทหารเรือผู้ใหญ่ที่ประจำการอยู่ในขณะนั้นและมีอำนาจบังคับบัญชาอย่างเต็มที่ ไม่ได้เข้าร่วมก่อการด้วย ทำให้การนำกำลังออกปฏิบัติการติดขัดมิได้เป็นไปตามแผน ด้านพลเรือตรีทหาร จำหริธัญ ในฐานะเคหบดีดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากรมนาวิกโยธินและเป็นนายทหารนอกราชการที่เข้าร่วมงานก็ไม่ทำตามที่ได้ตกลงกันไว้ทำให้ไม่สามารถเคลื่อนย้ายกำลังนาวิกโยธินได้³⁶ และพลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิณ ผู้บัญชาการทหารเรือก็ยังเข้าขัดขวางการดำเนินงานอีกด้วย โดยส่งกำลังนาวิกโยธินไปยันกำลังทหารบก เพชรบุรี ราชบุรี ไร่ที่นครชัยศรี และยังสั่งห้ามหน่วยนาวิกโยธินทางฝั่งธนบุรีขึ้นฝั่งทางด้านพระนครอีกด้วย³⁷ ทำให้แผนการต้องล้มเหลว เป็นเหตุให้กองทัพเรือส่วนใหญ่ถูกคณะรัฐประหารกวาดล้าง เมื่อภายหลังเหตุการณ์ยุติลง คณะรัฐประหาร 2490 ก็ได้โอกาสกวาดล้างกลุ่มทหารเรือที่เป็นศัตรูได้ และทำการปรับปรุงกองทัพเรือให้คณะรัฐประหารเข้าควบคุมอำนาจได้โดยเด็ดขาด โดยคณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณาเรื่องนี้เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2494 คณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่รวมทั้งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินกิจการปรับปรุงกองทัพเรืออย่างรุนแรง และรัฐบาลคณะรัฐประหารได้ดำเนินการปรับปรุงกองทัพเรือใหม่เพื่อที่รัฐบาลสามารถควบคุมได้อย่างใกล้ชิด

³⁴ สุดา กาเคอร์, “กบฏแมนฮัตตัน”, หน้า 124.

³⁵ วิชัย สุวรรณรัตน์, “การปฏิวัติ รัฐประหาร และการกบฏ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” ใน ลี้ภัยการเมือง, หน้า 107.

³⁶ สุดา กาเคอร์, “กบฏแมนฮัตตัน”, หน้า 111.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

ซิด ในการปรับปรุงกองทัพเรือครั้งนี้ คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยบุคคลในคณะรัฐประหารเป็นส่วนใหญ่ และผลจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ครั้งนี้ ทำให้กองทัพเรือถูกลดอำนาจ อิทธิพลและขนาดลงอย่างมาก ทั้งด้านกำลังพลและอาวุธ ยุทธโธปกรณ์ เนื่องจากบุคคลสำคัญของกองทัพเรือถูกส่งปลดและถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก ส่วนอาวุธยุทธโธปกรณ์บางส่วนถูกยึดแล้วโอนไปให้กองทัพบก และกองทัพอากาศ จึงทำให้อิทธิพลของทหารเรือซึ่งเคยร่วมแสดงบทบาททางการเมืองมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต้องถูกจำกัดลงอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ – ธนบุรี อิทธิพลของทหารเรือไม่เหลืออยู่เลย คงมีแต่กองบัญชาการกองทัพเรืออยู่เท่านั้น นับว่ากองทัพเรือมีสภาพตกต่ำยิ่งกว่าครั้งใด ๆ เท่าที่ผ่านมา หน่วยราชการบางแห่งได้ถูกยุบเลิกหรือเปลี่ยนแปลงโอนไปขึ้นกับหน่วยราชการอื่น บุคคลสำคัญ ๆ ของกองทัพเรือถูกส่งปลด³⁸

จากเหตุการณ์กบฏในครั้งนี้ เห็นได้ว่า อิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในคณะรัฐประหารเริ่มลดน้อยลงมาก ดังจะเห็นได้จากการตัดสินใจที่จะเปิดเรือรบหลวงศรีอยุธยา ซึ่งเท่ากับเป็นการแลกชีวิตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับชัยชนะของฝ่ายรัฐบาลคณะรัฐประหาร³⁹ ทั้ง ๆ ที่เมื่อประเมินจากสถานการณ์แล้วกำลังฝ่ายรัฐบาลอยู่ในสภาพที่ได้เปรียบฝ่ายกบฏอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะไม่จมเรือรบหลวงศรีอยุธยาก็คาดว่าจะเป็นฝ่ายชนะได้อย่างแน่นอน เพราะฝ่ายรัฐบาลมีกำลังคนและอาวุธเหนือกว่า แต่ทางฝ่ายรัฐบาลคณะรัฐประหารต้องการชัยชนะอย่างเด็ดขาดในเวลาอันรวดเร็ว จึงสั่งให้ระเบิด โดยมีได้คำนึงถึงความเสียหายต่อทรัพย์สินสมบัติของชาติ เหตุการณ์ครั้งนี้พิจารณาได้ว่าฝ่ายคณะรัฐประหารนั้นถ้าขาดจอมพล ป. พิบูลสงครามไปเสียคนหนึ่ง คณะรัฐประหารก็ยังคงมีอำนาจต่อไปได้ เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามมิได้ร่วมเป็นร่วมตายกับคณะรัฐประหารมาตั้งแต่แรก ความจงรักภักดีของสมาชิกคณะรัฐประหารที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีไม่มากเท่าที่ควร ซึ่งแตกต่างจากการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2⁴⁰

³⁸ ประจัน รักษ์พงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)”, หน้า 274-276..

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 278..

ความขัดแย้งภายในของคณะรัฐประหาร

หลังจากการรัฐประหาร พ.อ. กาง กางสงคราม ได้เข้ารับตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และได้กระทำการหลายอย่างซึ่งสร้างความหนักใจให้กับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมาก โดยพล.ท. กาง กางสงครามได้เข้าไปก้าวก่ายงานของกระทรวงกลาโหมมากเกินไปจนเป็นเหตุให้รัฐมนตรีกลาโหมและรัฐมนตรีช่วยทั้งหมดต่างก็ขอลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2491 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเข้ามาไกล่เกลี่ยให้รัฐมนตรียินยอมอยู่ในตำแหน่งต่อไปและมอบอำนาจให้สามารถดำเนินการทางวินัยแก่ พล.ท. กาง ได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้พล.ท. กาง ยังสร้างความเสื่อมเสียในเรื่องเกี่ยวกับกรณีการทุจริตเงินรูปีซึ่งอ้างว่าจะนำไปใช้จ่ายในกิจการกองทัพ โดยพล.ท. กาง ขอแลกเงินรูปีจากกระทรวงการคลังในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2491 เป็นเงินถึง 1,621,900 รูปี 6 แอณา โดยการแลกเงินทั้งหมดนี้กระทำไปโดยไม่ชอบด้วยระเบียบการเงิน เพราะมิได้ผ่านการอนุมัติของคณะรัฐมนตรี⁴¹ ต่อมาได้มีการสอบสวนและพบว่าพล.ท. กาง มีความผิดในเรื่องนี้จริง และได้มีการเสนอฟ้องร้องต่อศาล แต่ศาลสั่งไม่ฟ้องในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2492⁴² กรณีนี้ได้นำมาสู่การอ้างเพื่อปลดตำแหน่งและเนรเทศ พล. ท. กาง กางสงคราม ผู้นำคณะรัฐประหารที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งจึงได้สิ้นสุดอำนาจลง

การขจัดอิทธิพลของพล.ท. กาง กางสงครามนั้นทำให้คณะรัฐประหารมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น และทำให้กลุ่มของพล.ท. ผิน ชุณหะวัณ มีอำนาจสูงเด่นมากขึ้น โดยมี พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญ และในอีกด้านหนึ่ง พล.ต.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 และแม่ทัพภาคที่ 1 ก็มีบทบาทชัดเจนขึ้นด้วย ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างมีบทบาทสำคัญในการปราบปรามปกปักษ์ทางการเมืองด้วยความรุนแรงเป็นอย่างมาก และเป็นผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงภายนอกสภาในขณะนั้น

กล่าวโดยสรุปรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในระยะ พ.ศ. 2491 – 2494 นั้นเป็นรัฐบาลที่อยู่ได้ด้วยการค้ำจุนของคณะรัฐประหาร โดยรัฐบาลดำเนินการบริหารด้วยการสนับสนุนจากสภาผู้แทนราษฎร ทำให้รัฐบาลประสบความสำเร็จในการรักษาเสถียรภาพโดยทางรัฐสภาแม้จะมีความขัดแย้งภายในสหพรรคที่สนับสนุนรัฐบาลก็ตาม ความพยายามรักษาอำนาจรัฐบาลที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นส่วนข้างมากให้การสนับสนุนนั้น ช่วยป้องกันไม่ให้

⁴¹ สุชาชัย อัมประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย*, หน้า 146.

⁴² ประจัน รักพงษ์, “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ. 2481 – 2500)”, หน้า 147.

รัฐบาลถูกโค่นลงทางรัฐสภา แต่ภายนอกสภารัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงประสบกับปัญหาจากการต่อต้านจากด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ความพยายามก่อการกบฏของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ การคัดค้านจากฝ่ายอนุรักษ์นิยม และความยุ่งยากจากปัญหาภายในของคณะรัฐประหาร ภายใต้อาณัติของคณะผู้ก่อการกบฏและการไร้เสถียรภาพทางการเมือง ทำให้จอมพล ป. ตระหนักดีว่าไม่สามารถใช้อำนาจเผด็จการปกครองได้อย่างเดิมอีกต่อไป จึงหันมาใช้วิธีประนีประนอมและปกครองประเทศแบบราชาธิปไตยทหาร โดยระดมพลังสนับสนุนจากนักการเมืองพลเรือนในสภา มีการซื้อเสียงสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคฝ่ายค้าน ตำแหน่งรัฐมนตรีมีการสับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกหลอกล่อด้วยอามิสสินจ้าง ไม่รับผิดชอบต่อบทบาทด้านนิติบัญญัติของตนอย่างแท้จริง และต่อมาจอมพล ป. ก็ได้ทำรัฐประหารเงียบล้มรัฐบาลของคนในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 โดยประกาศยกยุบสภาและยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 และได้นำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 กลับมาใช้ เป็นการเปิดโอกาสให้คณะรัฐมนตรีสามารถเข้ามาควบคุมเสียงของสภาผู้แทนราษฎรได้ เพราะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาจากทหารและตำรวจเป็นส่วนใหญ่ มีจำนวนเท่ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทเลือกตั้ง ยังผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทและอำนาจในการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลได้น้อยลง

รัฐประหารเงียบ (29 พฤศจิกายน 2494)

การรัฐประหารเงียบ พ.ศ. 2494 เกิดขึ้นเนื่องจากการที่รัฐบาลคณะรัฐประหารที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ประสบความยุ่งยากในการบริหารราชการแผ่นดินภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้ดังนี้⁴³

1) ปัญหาการจัดตั้งรัฐบาล และการควบคุมเสียงในสภา เสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎรเป็นของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งกลายเป็นฝ่ายค้าน จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่สังกัดพรรคการเมืองใด ๆ ตลอดจนสมาชิกพรรคการเมืองอื่น ๆ รวมทั้งสมาชิกบางคนของพรรคประชาธิปัตย์เข้าร่วมสนับสนุนรัฐบาลตั้งเป็นสหพรรค โดยใช้ตำแหน่งและผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นสิ่งจูงใจ และเมื่อตั้งได้แล้วก็ไม่สามารถควบคุมเสียง

⁴³ ภารดี มหาขันธ์, ประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์การเมืองการปกครอง ช่วง พ.ศ. 2490 - 2500, ในเอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องรัตนโกสินทร์ : การเมืองการปกครองสมัยประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2532), หน้า 6 - 8.

ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามใช้ผลประโยชน์และตำแหน่งทางการเมือง เป็นสิ่งแลกเปลี่ยน แต่ก็ไม่ใช่หลักประกันที่มั่นคง

2) ปัญหาการโจมตีจากฝ่ายค้าน ทำให้รัฐบาลประสบความยุ่งยากในการบริหารราชการแผ่นดินมาก รัฐบาลจึงวางแผนสร้างความแตกแยกภายในฝ่ายค้าน โดยการเสนอเพิ่มเงินเดือน ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกคนละ 1,000 บาท อันเป็นแผนการที่ได้ผลพอสมควร เพราะทำให้พรรคประชาธิปไตยได้เสียงกันเองในสภา

3) ปัญหาเกี่ยวกับวุฒิสภา สมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับการแต่งตั้งมาตั้งแต่สมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐประหารจึงไม่สามารถใช้อิทธิพลแทรกแซงได้ ดังนั้น วุฒิสภาในสมัยนี้จึงเป็นสถาบันหลักที่แสดงบทบาทควบคุมรัฐบาลอย่างเต็มที่ เช่น กรณีการใช้เงิน 8 ล้านบาท ซึ่งคณะรัฐประหารบังคับขอไปในสมัยที่นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการทำรัฐประหาร แต่ปรากฏว่าได้มีการใช้เงินจำนวนดังกล่าวนั้นไปในทางที่มิชอบ วุฒิสภาจึงท้วงติง นอกจากนั้นวุฒิสภายังมีมติไม่รับหลักการเรื่องเพิ่มเงินเดือนให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกคนละ 1,000 บาทต่อเดือน การคัดค้านของวุฒิสภาสร้างความหนักใจให้แก่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอย่างมาก

4) ปัญหาในการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีและตำแหน่งทางการเมืองอื่น ๆ ให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนรัฐบาล กล่าวคือ เมื่อมีการจัดสรรแล้วไม่เป็นที่พอใจ ไม่ทั่วถึง มีการเรียกร้องมากขึ้นอยู่เนื่อง ๆ จนรัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเป็นสิ่งที่ตอบแทนมากยิ่งขึ้น ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่บ่อยครั้ง และมีการตั้งตำแหน่งรัฐมนตรีลอยขึ้นเป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลไม่มั่นคง

5) ปัญหาการแทรกแซงทางการเมืองของฝ่ายต่อต้านการกลับเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการกบฏและจลาจลเกิดขึ้นหลายครั้ง ได้แก่ กบฏแยกดินแดน (มิถุนายน 2491) กบฏมโหฬาร (29 สิงหาคม 2491) กบฏเสนารธิการหรือกบฏนายพล (1 ตุลาคม 2491) กบฏระบบสังหารอุอองซาน (23 กุมภาพันธ์ 2492) กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492) กบฏน้ำท่วม และกบฏแมนฮัตตัน (29 มิถุนายน 2494)

6) ปัญหาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่พยายามป้องกันการแทรกแซงทางการเมืองของทหาร ห้ามข้าราชการประจำเป็นนายกรัฐมนตรี ห้ามรัฐมนตรีเกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ทางธุรกิจ ทั้งของรัฐและเอกชน เป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่สามารถแต่งตั้งพรรคพวกคนสำคัญของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ทำให้บริหารประเทศด้วยความยากลำบาก ในขณะที่ทำการร่างรัฐธรรมนูญนี้ รัฐบาลและคณะรัฐประหารได้แสดงปฏิกริยากัดค้าน และพยายามหาทาง

ขัดขวางการประกาศใช้รัฐธรรมนูญทุกประการ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ประกอบกับคณะรัฐประหารยังไม่สามารถควบคุมกำลังกองทัพได้โดยเด็ดขาดจึงยังไม่แน่ใจในอำนาจที่แท้จริงของตน ทำให้คณะรัฐประหารไม่กล้าใช้ความรุนแรงเพื่อล้มเลิกรัฐธรรมนูญในขณะนั้น ด้วยเกรงว่าจะได้รับการต่อต้านคัดค้านจากประชาชน ว่าทำการรัฐประหารเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

รัฐบาลของคณะรัฐประหารจึงหาทางออกด้วยการทำรัฐประหารตัวเอง ที่เรียกว่า “รัฐประหารเงียบ” เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 อันเป็นการกระทำรัฐประหารตัวเอง โดยอาศัยวิบุยกระจายเสียงเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียว ซึ่งคณะรัฐประหาร 29 พฤศจิกายน 2494 ได้อ้างเหตุผลในการทำรัฐประหารยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ว่า

“เนื่องจากสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันตกอยู่ในความคับขันโดยทั่วไป ภัยแห่งคอมมิวนิสต์ได้คุกคามเข้ามาอย่างรุนแรง ในคณะรัฐมนตรีปัจจุบันนี้ก็มีในรัฐสภาที่ดี มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เข้าแทรกซึมอยู่เป็นอันมาก แม้ว่าจะรัฐบาลจะทำความพยายามสักเพียงใดก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งไม่สามารถปราบปรามการทุจริตที่เรียกว่าคอร์รัปชันซึ่งที่มุ่งหมายว่าจะปราบปรามนั้นด้วย ความเสื่อมโทรมมีมากขึ้นจนเป็นที่วิตกกันทั่วไปว่า ประเทศชาติจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ในสถานการณ์เมืองอย่างนี้ คณะทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะรัฐประหาร 2490 พร้อมด้วยประชาชนผู้รักชาติ มุ่งความมั่นคงอันหนักแน่น กระทบการเพื่อนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม 2475 กลับมาใช้ให้เป็นความรุ่งเรืองสถาพรแห่งประชาธิปไตยสืบไป”⁴⁴

ภายหลังการรัฐประหารเงียบ คณะผู้ก่อการรัฐประหารได้ประกาศยุบเลิกคณะรัฐมนตรีชุดเดิม และประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่งตั้งคณะผู้บริหารประเทศชั่วคราว ทำหน้าที่บริหารประเทศแทนไปพลางก่อน ประกอบด้วย พลเอกผิน ชุณหะวัณ พลโทเดช เชนประดิษฐ พลโทสุฤษดิ์ ชนะรัชต์ พลเรือตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล พลเรือตรี หลวงชำนาญ อรรถยุทธ พลเรือตรี สุนทร สุนทรนาวิน พลอากาศเอก ฟิ้น รณภาส ฤทธาณีย์ พลอากาศโท หลวงเชิด วุฒากาศ และพลอากาศโท หลวงปรุงปรัชชาส นอกจากนี้ยังได้ประกาศแต่งตั้ง พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้รักษาความสงบภายใน โดยตั้งคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ตรวจควบคุมข่าวโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ และได้มีการประกาศห้ามชุมนุมทางการเมืองโดยเด็ดขาด⁴⁵ และต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475

⁴⁴ “คำแถลงการณ์ฉบับที่ 1” , ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่มที่ 68 ตอนที่ 71, 30 พฤศจิกายน 2494, หน้า 1.

⁴⁵ ประกาศคณะบริหารประเทศชั่วคราว ฉบับที่ 1, 4 และ 5 (ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 71 เล่ม 68 ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2494)

แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 และแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ขึ้น ซึ่งประกอบ ด้วยทหารบก ทหารเรือ ตำรวจและข้าราชการที่อยู่ในประจำการ เข้าดำรงตำแหน่ง และให้ทำหน้าที่ เป็นสภาผู้แทนราษฎรไปพร้อมกันด้วย⁴⁶ จนกว่าจะได้มีการเลือกตั้งทั่วไป และได้จัดตั้งรัฐบาล โดยเชิญให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามเดิม

การรัฐประหารครั้งนี้ทำให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ซึ่ง ถือกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยต้องถูกยกเลิกไป การที่รัฐธรรมนูญต้องถูก ล้มเลิกไปนั้นเนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางการเมืองในขณะนั้นที่อำนาจการ เมืองการปกครองที่แท้จริงอยู่ที่คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งคณะรัฐประหารได้เชิญให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามในเวลานั้นก็ไม่ พร้อมที่จะทำหน้าที่บริหารประเทศตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ แม้ว่าจอมพล ป.

พิบูลสงครามจะพยายามดำเนินการบริหารประเทศตามระบบรัฐสภา แต่การที่รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 บัญญัติให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งตาม รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2490 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492⁴⁷ ประกอบกับการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนไม่รักษา อุดมคติและนโยบายพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถใช้วิธี การให้ตำแหน่งและผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นการแลกเปลี่ยนให้สมาชิกสภาผู้แทนเหล่านั้นให้การ สนับสนุนรัฐบาลได้ แต่กระนั้นก็ตามจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังคงทำหน้าที่บริหารประเทศไม่ ได้สะดวกนัก และในระยะหลังเสถียรภาพของรัฐบาลก็ไม่มั่นคง ดังนั้นเมื่อจอมพล ป.

พิบูลสงครามและคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ก็ได้ทำการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองได้หมดสิ้น แล้ว จึงได้ทำการรัฐประหารเพื่อปรับปรุงสถานการณ์และเสถียรภาพของรัฐบาลใหม่และนำเอา รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ตราขึ้นเพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจปกครองประเทศเอาไว้ในมือของคณะผู้ ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเอง เนื่องจากเป็นระยะแรกแห่งการปกครอง จึงต้องมีสมาชิก ประเภทที่ 2 ซึ่งประกอบด้วยพวกพ้องคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองนั่นเอง เข้ามาคอยทำหน้าที่ สนับสนุนรัฐบาลในสภาร่วมกับสมาชิกสภาผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้ง ดังนั้นการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามนำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้โดยแก้ไขบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญให้นับ

⁴⁶ วิชัย สุวรรณรัตน์, "การปฏิวัติ รัฐประหาร และการกบฏ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475" ใน *สัปดาห์การเมือง*, หน้า 112.

⁴⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492, มาตรา 182.

ระยะเวลาเริ่มแรกแห่งการมีสมาชิกประเภทที่ 2 ต่อไปอีก 10 ปี นับแต่วันนำรัฐธรรมนูญกลับมาใช้ ก็เพื่อต้องการเข้ามามีอำนาจปกครองประเทศต่อไปอีก 10 ปีนั่นเอง ซึ่งการรัฐประหาร 2494 นี้ เป็นการแสดงว่ารัฐบาลในเวลานั้นไม่พร้อมที่จะทำหน้าที่บริหารประเทศตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 และในเวลาเดียวกันก็ไม่ยอมสละหรือปล่อยให้อำนาจที่มีอยู่หลุดไปจากมือ รวมทั้งไม่ยอมรับผิดชอบอะไรต่อประชาชน⁴⁹ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 มีบทบัญญัติหลายเรื่องที่ขัดต่อความคิดความต้องการทางการเมืองและผลประโยชน์ของคณะรัฐประหาร และทำให้คณะรัฐประหารต้องถูกจำกัดบทบาทอำนาจในทางการเมือง

6.2 บริบททางเศรษฐกิจของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2491 – 2494

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 บรรลุผลเฉพาะด้านการเมืองเท่านั้น คือ เปลี่ยนระบอบการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่ในความเป็นจริงอำนาจการเมืองการปกครองถูกยึดครองโดยรัฐบาลที่มาจากข้าราชการประจำ แต่ทางด้านเศรษฐกิจไม่บรรลุผลมากนัก ระบบกรรมสิทธิ์แบบศักดินาบางส่วนยังคงถูกรักษาไว้ ทั้งไม่มีการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม⁵⁰ สภาพเศรษฐกิจของไทยเนื่องจากประเทศไทยยังไม่พัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม สินค้าส่วนใหญ่จึงเป็นสินค้าทางการเกษตรและวัตถุดิบเป็นสำคัญ การส่งสินค้าขายต่างประเทศก็น้อย⁵⁰ ประเทศไทยยังประสบกับปัญหาในเรื่องของความถดถอยของการผลิต เศรษฐกิจของไทยต้องพึ่งพาต่างประเทศ เป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบพึ่งพา กลุ่มทุนนิยมขุนนางและกลุ่มนายทุนภายใต้อุปถัมภ์ของขุนนางได้เติบโตขึ้นมาภายใต้ระบอบกษัตริย์และการผูกขาด ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกนั้น ได้มีนโยบายชาตินิยม มีการสร้างฐานเศรษฐกิจใหม่ ๆ ให้แก่บุคคลในคณะรัฐบาล มีความพยายามจำกัดทุนจากต่างชาติ และได้มีการให้

⁴⁹ วิชัย สุวรรณรัตน์ “การปฏิวัติ, รัฐประหารและกบฏภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” ใน สถิติการเมือง, หน้า 115.

⁵⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย” วารสารสังคมศาสตร์, 16 (เมษายน – มิถุนายน 2522), หน้า 1-2.

⁵⁰ ปรัชญา กล้าผจญ, “สภาพความเป็นประชาธิปไตยของไทย” ใน สถิติการเมือง, หน้า 258.

อภิสิทธิ์แก่กลุ่มทุนที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐบาล จึงเป็นยุคที่ถูกเรียกว่า “ทุนนิยมโดยรัฐ” (State Capitalism)⁵¹

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกทั้งที่ชนะและแพ้สงครามต่างประสบปัญหาเศรษฐกิจกันแทบทั้งสิ้น ในทวีปยุโรปเองซึ่งเป็นดินแดนที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมมาก่อนก็มีปัญหาเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ ความยุ่งยากทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองด้วย ประเทศหลายประเทศในยุโรปตะวันออกจึงเกิดความวุ่นวายและกลุ่มคอมมิวนิสต์ได้ขยายอำนาจปกครองประเทศออกไป ในขณะที่ดินแดนยุโรปตะวันตกนั้นสหรัฐอเมริกาได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือทางเศรษฐกิจด้วยแผนการมาร์แชล ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจหลายประการได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ปัญหาเงินเพื่อปัญหาการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศและปัญหาจากการที่ต้องปฏิบัติตามข้อตกลงสมบูรณแบบกับอังกฤษ โดยจะกล่าวถึงปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญอันเป็นผลจากสงครามโลก ดังนี้⁵²

1. ปัญหาการขาดแคลนสินค้า โดยเหตุที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ต้องมีการนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศเป็นหลัก แม้จะมีอุตสาหกรรมอยู่บ้างแต่ก็ต้องอาศัยวัตถุดิบจากต่างประเทศมาประกอบการผลิต ดังนั้น เมื่อเกิดสงครามขึ้น การค้าระหว่างประเทศจึงไม่อาจดำเนินไปได้ตามปกติ การส่งสินค้าเข้าจากต่างประเทศจึงเป็นไปได้ยาก ประเทศไทยขาดการติดต่อกับประเทศที่เคยค้าขายกันไป ทำให้ประเทศไทยประสบกับปัญหาภาวะการขาดแคลนสินค้า ทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค สินค้าอุตสาหกรรมและยุทธปัจจัยที่ไทยเคยนำเข้าจากต่างประเทศได้ ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรกับไทยก็ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ เพราะขาดแคลนวัตถุดิบเช่นกัน ความสามารถในการผลิตภายในประเทศก็ไม่สามารถดำเนินไปได้ตามปกติต้องคิดแปลงมาผลิตยุทธปัจจัยแทน แรงงานของประเทศต้องถูกระดมไปเป็นทหาร และคนที่เหลือก็ต้องผลิตอาหารให้กับกองทัพและประชาชนเพื่อการบริโภค สภาพเศรษฐกิจของไทยอยู่ในภาวะปั่นป่วน แม้สงครามโลกครั้งที่ 2 จะเสร็จสิ้นไปแล้วปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนสินค้าก็ยังคงมีอยู่สินค้านีราคาแพง โดยเฉพาะสินค้าที่ขาดแคลนมาก เช่น ยารักษาโรค กระดาษ โลหะ เครื่องจักรกล

⁵¹ กำชัย ทยสมิต, บรรณาธิการ, เศรษฐกิจไทยในระบบทุนนิยมโลก, อ้างถึงใน ชีรนนต์ ไกรนิธิสม, “บทบาทของรัฐสภาไทยในการตรากฎหมาย : ศึกษาในระบบรัฐสภาไทยภายใต้ระบอบมอดายธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ. 2487 – 2500” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์, 2539), หน้า 28.

⁵² ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ใน เศรษฐกิจไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539), หน้า 287-289.

เครื่องไฟฟ้า ปูนซีเมนต์ และไม้จืดไฟเป็นต้น⁵³ รัฐบาลต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้วยการออกประกาศควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคที่ขาดแคลนและมีราคาแพง และต้องออกประกาศลงโทษผู้ที่กักตุนสินค้าเหล่านี้

2. ปัญหาเงินเฟ้อ เศรษฐกิจของไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น โดยทั่วไปมีสภาพภาวะเงินเฟ้อ ค่าของเงินตกต่ำ สินค้ามีราคาแพง ค่าครองชีพของประชาชนจึงสูงขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว และมีการขาดแคลนเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จำเป็น เช่น ข้าว เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ไทยต้องเผชิญกับปัญหาเงินเฟ้อซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงสงครามและต่อเนื่องมาจนถึงหลังสงคราม รัฐบาลต้องพยายามหาทางแก้ปัญหาทางการคลังอย่างมาก รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ที่เข้ารับบริหารประเทศภายหลังสงครามได้ดำเนินการแก้ไขด้วยการกู้เงินจากสหรัฐอเมริกาถึง 10 ล้านดอลลาร์อเมริกันและกู้จากอินเดียอีก 50 ล้านดอลลาร์ เพื่อใช้จ่ายในการซื้อสินค้าเข้าประเทศแต่ก็ยังไม่เพียงพอ รัฐบาลชุดต่อมาคือรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ต้องดำเนินการขายทองคำทั้งในและนอกประเทศเป็นจำนวนมากเพื่อนำเงินมาช่วยในการใช้จ่าย⁵⁴ รัฐบาลจำเป็นต้องเข้ามาควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศอย่างใกล้ชิด และได้มีการตั้งองค์การขึ้นมาเพื่อที่จะให้เป็นหน่วยซื้อและขายสิ่งอุปโภค บริโภคให้แก่ประชาชน ซึ่งได้แก่ องค์การสรรพอาหาร และได้จัดตั้งสำนักงานข้าวขึ้นที่กระทรวงพาณิชย์

3. ปัญหาการขาดแคลนข้าว ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ ขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ในการอุปโภค บริโภค ตามสัญญา "ข้อตกลงสมบูรณ์แบบ" ที่ไทยทำกับอังกฤษเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2489 ในสมัยรัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งประเทศไทยจะต้องส่งข้าวสารให้อังกฤษจำนวน 1 ล้าน 5 แสนตัน โดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด ภายในวันที่ 1 กันยายน 2490 เพื่อเปรียบเสมือนเป็นค่าปรับสงครามนั้น เพราะอังกฤษคิดว่าเป็นจำนวนข้าวทั้งหมดที่ไทยมีสะสมอยู่ ซึ่งปริมาณดังกล่าวเทียบได้กับข้าวที่ไทยส่งออกในรอบ 1 ปีและคิดเป็นมูลค่าได้เท่ากับร้อยละ 50 ของรายได้ทั้งหมดจากการส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศของไทย เพราะรายได้จากการส่งข้าวออกขายเป็นรายได้หลักของไทย ดังนั้นการที่รัฐบาลไทยยอมทำความตกลงดังกล่าวจึงเป็นภาระแก่รัฐบาลไทยในขณะนั้นเป็นอย่างมาก เพราะรัฐบาลได้ใช้จ่ายงบ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 287.

⁵⁴ นรมิต เศรษฐบุตร, "การเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2490-2500" ในประวัติศาสตรสังคมและการเมืองไทย, หน้า 626

ประมาณแผ่นดินไปมากในระยะสงครามจนก่อให้เกิดปัญหาปริมาณขาดคุณภาพโดยตลอด⁵⁵ แม้ต่อมารัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ จะได้แก้ไขข้อดกกลงใหม่เปลี่ยนจากการส่งให้เปล่ามาเป็นการขายในราคาตันละ 12 ปอนด์ 14 ชิลลิง จำนวน 1 ล้าน 2 แสนตัน ภายในเวลา 12 เดือน โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าส่งไม่ครบตามเวลาที่กำหนด รัฐบาลไทยต้องส่งข้าวจำนวนที่เหลือให้โดยไม่คิดมูลค่า⁵⁶ สถานการณ์การผลิตข้าวภายในประเทศภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ปริมาณลดลงประกอบกับการที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามามีอำนาจบังคับซื้อไปบริโภค ไทยจึงมีภาวะการขาดแคลนข้าว นอกจากนี้เมื่อเกิดภาวะการขาดแคลนข้าว ในต่างประเทศปรากฏว่าราคาข้าวสารในตลาดต่างประเทศมีราคาสูงกว่าในประเทศมากจึงทำให้มีการลักลอบนำข้าวสารไปขายต่างประเทศ ทำให้รัฐบาลต้องเข้าดำเนินการควบคุมข้าวที่ผลิตได้ โดยการออกพระราชบัญญัติสำรวจและห้ามกักกันข้าว พ.ศ. 2489 และพระราชบัญญัติการค้าข้าว พ.ศ. 2489 โดยมุ่งหมายที่จะคุมจำนวนข้าวสารเพื่อจัดสรรให้ประชาชนภายในประเทศได้อย่างทั่วถึง และสามารถส่งออกไปขายให้ต่างประเทศได้ตามสัญญา

4. ปัญหาการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศ ในระหว่างสงครามประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ส่งวัตถุดิบและสินค้าเกษตรออกขายยังต่างประเทศเพื่อเป็นรายได้เข้าประเทศและนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศตะวันตกนั้น ด้านการส่งออกสินค้าของไทยนั้นไม่อาจจะดำเนินการได้อย่างปกติ การค้าระหว่างประเทศลดลงไปอย่างมาก⁵⁷ ตลาดสินค้าของไทยช่วงสงครามจำกัดอยู่แต่เฉพาะญี่ปุ่นกับดินแดนที่ญี่ปุ่นเข้าไปยึดครอง ทำให้ไทยไม่มีตลาดรองรับสินค้าไทย นอกจากนี้ทั้งด้านการผลิตก็ประสบกับปัญหาเช่นกัน เนื่องจากรัฐได้เข้ายึดกิจการของบริษัทต่างชาติในประเทศไทยเอาเองแต่เนื่องจากความสามารถในการผลิตของไทยมีอยู่จำกัดจึงทำให้ผลิตได้น้อยและก็ทำให้ส่งออกได้น้อยด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้รายได้ของรัฐบาลซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเก็บภาษีศุลกากรทั้งขาเข้าและขาออกก็ลดลงไป ทำให้ไม่มีเงินตราต่างประเทศพอที่จะซื้อสินค้าเข้ามาใช้ภายในประเทศและประเทศไทยขาดทุนสำรองที่จะออกธนบัตรเพิ่มเติม เนื่องจากไทยได้ร่วมสงครามกับญี่ปุ่น และได้มีการกำหนดให้เงินเยนเป็นทุนสำรองเงินตรา ครั้นเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามไทยจึงไม่อาจจะใช้เงินเยนเป็นทุนสำรองได้อีกต่อไป ไทยจึงมีภาวะการขาด

⁵⁵ ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ในเศรษฐกิจไทย, หน้า 288.

⁵⁶ นรมิตี เศรษฐบุตร, “การเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2490 - 2500” ในประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย, หน้า 625.

⁵⁷ ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ในเศรษฐกิจไทย, หน้า 289.

แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงได้ใช้มาตรการในการแก้ไขปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการเงิน โดยหันกลับไปยึดมาตรการทองคำในการปริวรรตเงินตราต่างประเทศทำให้มีอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราที่เหมาะสมยิ่งขึ้น และรัฐบาลได้ทำการเพิ่มทุนสำรองเงินตราต่างประเทศโดยประกาศให้ใช้เงินปอนด์สเตอร์ลิง ดอลลาร์สหรัฐฯ และทองคำเป็นทุนสำรองเงินตรา แทนการใช้เงินเขนพร้อมกับขอให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษเลิกกักกันทุนสำรองของไทยและพยายามแสวงหาทองคำมาเป็นทุนสำรองเพิ่มเติม รวมทั้งมีการกู้ยืมเงินมาใช้ในประเทศ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศควบคุมการส่งออกและการนำเข้าสินค้า เพื่อป้องกันการขาดแคลนสินค้า จึงทำให้มีการลักลอบนำเข้าและส่งออกสินค้ากันมาก รัฐบาลจึงได้นำมาตรการสำคัญอันหนึ่งมาใช้เพื่อแก้ปัญหาการลักลอบนำเข้าและส่งออกสินค้า คือให้ใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศหลายอัตรา โดยรัฐบาลกำหนดให้มีอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราแบบทางการ และแบบราคาตลาดของธนาคารพาณิชย์โดยอัตราของทางการนั้นจะสูงกว่าของธนาคารพาณิชย์ และมีการกำหนดว่าในการส่งออกสินค้าสำคัญบางชนิด อันได้แก่ ข้าว ดีบุก ยางพารา ไม้สัก และซีเมนต์ นั้นให้นำเงินตราต่างประเทศที่ได้รับมามอบให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยในอัตราส่วนตามแต่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนด จากนั้นธนาคารแห่งประเทศไทยก็จะแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศนี้เป็นเงินบาทโดยใช้อัตราของทางการแล้วมอบให้แก่ผู้ส่งออก ส่วนในกรณีของการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศนั้น ผู้นำเข้าต้องซื้อเงินตราต่างประเทศจากธนาคารแห่งประเทศไทยในอัตราเสรี โดยวิธีนี้รัฐบาลสามารถนำกำไรจากการซื้อและขายเงินตราต่างประเทศได้ และวิธีการเหล่านี้ก็ช่วยให้การลักลอบส่งออกลดน้อยลงด้วย⁸⁸

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปัญหาต่าง ๆ ที่สืบเนื่องมาจากผลของสงครามโลกยังคงมีอยู่โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการขาดแคลนสินค้า และปัญหาเงินเพื่อ ประเทศไทยอยู่ในระยะค่อยผ่อนคลายลง พันธะของไทยต่ออังกฤษในเรื่องการส่งมอบข้าวได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2491 เศรษฐกิจของไทยได้ค่อย ๆ ฟื้นตัวเข้าสู่สภาพปกติ มีการฟื้นฟูบูรณประเทศ ผลจากการดำเนินการจัดหาและส่งมอบข้าวให้แก่อังกฤษนั้นได้ช่วยส่งเสริมบทบาทของพ่อค้าชาวจีนในประเทศไทยให้มากขึ้น เพราะต้องอาศัยพ่อค้าชาวจีนในการจัดหาซื้อข้าวและเพิ่มบทบาทของรัฐบาลในตลาดข้าวช่วงส่งออกขึ้นมาแทนที่บริษัทค้าขายจากชาติตะวันตก นายทุนเชื้อสายจีนได้เติบโตขึ้น โดยในระยะแรกนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความมั่นใจกับชาวจีนว่าจะไม่ดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจที่กีดกันคนจีนเหมือนอย่างครั้งที่จอมพล ป.

⁸⁸ ชารทอง กุญชรสวัสดิ์, "เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504" ในเศรษฐกิจไทย, หน้า 292.

พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก แต่ต่อมาเมื่อภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์เริ่มขยายตัวเข้ามาในประเทศไทยและกลุ่มชาวจีนที่ให้การสนับสนุนกับจีนคณะชาติ และจีนคอมมิวนิสต์ต่างก็แข่งขันกันเผยแพร่อิทธิพลของคนเหนือหมู่ชาวจีนในเมืองไทยและพยายามสร้างความรู้สึกร่วมกันให้กับคนจีนในไทย จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้หันกลับไปเอานโยบายเศรษฐกิจที่เน้นแนวคิดชาตินิยมที่ว่า “ประเทศไทยเพื่อคนไทยเท่านั้น” มาใช้อีก จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กำหนดนโยบายหลายข้อที่จะลดบทบาททางด้านเศรษฐกิจของคนจีนลง เช่น ส่งเสริมให้คนไทยมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจแทนคนจีนด้วยการส่งเสริมร้านค้าย่อยและสหกรณ์ของคนไทย ออกกฎหมายสงวนอาชีพบางชนิดไว้ให้กับคนไทย อาชีพ 10 ชนิดที่ได้มีกฎหมายออกมาในปี พ.ศ. 2492 เพื่อสงวนไว้ให้แก่นักไทย” ได้แก่

1. การทำหรือการหล่อพระพุทธรูป
2. การทำเครื่องเงิน
3. การทำเครื่องถม
4. การขับซ็รดจักรยานสามล้อรับจ้าง
5. การขับซ็รดจักรยานสามล้อยนต์สาธารณะ
6. การขับซ็รดยนต์สาธารณะ
7. การทำนา (เว้นการปลูกข้าวในร่องสวน)
8. การทำนาเกลือ
9. การตัดผม
10. การเรียงพิมพ์อักษรไทย

ต่อมาได้มีการสงวนอาชีพเพิ่มเติมอีก 3 ชนิด ได้แก่ การตัดผมสตรี การแต่งผมสตรี และการตัดเย็บเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสตรี⁶⁰

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งสภาหอการค้าไทย เพื่อเป็นองค์การควบคุมสถาบันเศรษฐกิจเอกชนในประเทศไทย ให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าคนไทยในการประมูลส่งของให้กับทางราชการ ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมนั้นรัฐได้เข้าไปมีบทบาทในฐานะผู้ประกอบการเอง โดยให้มีการเพิ่มงบประมาณเพื่อให้มีการขยายหรือจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาใหม่ เพื่อจะได้สามารถค้าขายแข่งขันกับ

⁵⁹ พระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับเฉพาะคนไทย (ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 10 เล่ม 66 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2492), หน้า 60.

⁶⁰ ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ในเศรษฐกิจไทย, หน้า 298.

พ่อค้าชาวจีนได้ นอกจากนี้ยังมีมาตรการอื่น ๆ ในการควบคุมธุรกิจการค้าของชาวจีน เช่น ห้ามขึ้นราคาสินค้า หรือให้ลดราคาสินค้า รวมทั้งควบคุมราคาสินค้าประเภทอาหาร สินค้าอุตสาหกรรม และสินค้าเกษตรที่เป็นสิ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน มีการออกกฎหมายจำกัดการครอบครองที่ดินของชาวจีนไม่ให้ชาวจีนสามารถมีกรรมสิทธิ์ครอบครองที่ดินได้โดยง่าย⁶¹ โดยในปี พ.ศ. 2493 รัฐบาลได้แจ้งให้ประธานหอการค้าจีนส่งรายชื่อพ่อค้าจีนทั้งหมดให้แก่กระทรวงพาณิชย์ และห้ามขึ้นราคาสินค้าและต่อมารัฐมนตรีพาณิชย์ก็ได้เรียกประชุมสมาคมชาวจีน 25 สมาคม เพื่อขอให้สมาคมเหล่านี้บังคับให้สมาชิกลดราคาสินค้าตามที่กำหนดไว้ แต่ปรากฏว่าพ่อค้าชาวจีนไม่ได้ปฏิบัติตามจึงทำให้มีการจับกุมและต้องจ่ายค่าปรับ⁶² การใช้อำนาจของรัฐในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจต่อชาวจีนค่อนข้างเข้มงวด ทำให้นักธุรกิจชาวจีนต้องหาทางอยู่รอด โดยต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ด้วยการแสวงหาอิทธิพลของนักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงมาคุ้มครองธุรกิจของตน จนทำให้เกิดสายสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายการเมือง และข้าราชการกับนักธุรกิจชาวจีน โดยมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน อันทำให้ระบบทุนนิยมขุนนางในยุคนี้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และการที่บรรดาผู้มีอำนาจได้เข้าไปมีผลประโยชน์ผูกพันอยู่กับพ่อค้าชาวจีน ทำให้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ประสบผลสำเร็จ ไม่อาจจะขจัดอิทธิพลของชาวจีนออกไปจากเศรษฐกิจไทยได้

ภายใต้้นโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) กล่าวคือรัฐได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ประกอบการเอง แต่รัฐยังคงให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนอย่างเต็มที่ ในยุคนี้อภินันท์นักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงได้เข้ามาทำธุรกิจกันอย่างกว้างขวาง มีทั้งที่ก่อตั้งธุรกิจส่วนตัวขึ้นมาและเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อยู่ในรัฐวิสาหกิจ โดยการเป็นผู้บริหารรัฐวิสาหกิจหรือทำการค้ากับรัฐวิสาหกิจ โดยอาศัยผลประโยชน์จากการทำธุรกิจของตนไปเป็นฐานสนับสนุนคนในทางการเมืองและใช้อิทธิพลในทางการเมืองของตนมาอำนวยความสะดวกในการประกอบธุรกิจ จึงกล่าวได้ว่ากลุ่มผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริงคือบรรดานักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงที่เข้าไปมีผลประโยชน์จากการประกอบธุรกิจ โดยเฉพาะกลุ่มนักการเมืองทหารที่เข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจได้ใช้อำนาจที่มีอยู่ในการผูกขาดทางธุรกิจ ทำให้พลังของอำมาตยาธิปไตยได้เข้าครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศเพื่อเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรเพื่อใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 298.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 304.

ทางด้านต่างประเทศนั้นประเทศตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยมากที่สุด ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือประเทศไทยโดยเห็นว่าประเทศไทยมิได้เป็นประเทศแพ้สงคราม และได้ช่วยไทยในการเจรจากับประเทศพันธมิตรให้ผ่อนหนักเป็นเบา และทางด้านสหรัฐก็ต้องการขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคนี้เพื่อต่อต้านการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ซึ่งขณะนั้นกำลังขยายอิทธิพลไปทั่วโลก ปี 2492 รัฐบาลคอมมิวนิสต์ของเมาเซดุงได้ปกครองจีนแผ่นดินใหญ่ทั้งประเทศ รัฐบาลจีนคณะชาติของเจียงไคเช็ค ต้องถอยไปตั้งอยู่ที่เกาะไต้หวัน ในปีต่อมาเกิดสงครามเกาหลีขึ้น เนื่องจากการที่กองทัพเกาหลีเหนือได้บุกข้ามพรมแดนเส้นขนานที่ 38 องศาเหนือเข้ามายังเกาหลีใต้ โดยได้รับความสนับสนุนจากรัสเซียและพันธมิตรของรัสเซีย คือ จีน ทั้งไทยและสหรัฐอเมริกาเห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ไม่ได้เป็นนิมิตที่ดี อีกทั้งรัฐบาลไทยไม่นิยมคอมมิวนิสต์ จึงไม่ต้องการจะเห็นฝ่ายคอมมิวนิสต์ทวีอิทธิพลขึ้น ในขณะที่สหรัฐอเมริกาเองก็เห็นว่า การแพร่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในตะวันออกไกลจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมืองของคนในภูมิภาคนี้⁶³ และสหรัฐจึงเห็นว่าประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่ประเทศตะวันตกอาจนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ในเวลาจำเป็นในอนาคต การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศไทยจึงอาจเอื้อประโยชน์ต่อสหรัฐอเมริกาในทางเศรษฐกิจเช่นกัน ทางด้านประเทศไทยเองก็ต้องการเงินทุนจากต่างประเทศเพื่อมาพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และความต้องการของผู้นำไทยคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ต้องการใช้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกามาสนับสนุนตน เนื่องจากการเข้ามามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งหลังนี้เป็นไปโดยการทำรัฐประหาร และได้รับการสนับสนุนจากคนสองกลุ่มที่สำคัญ คือ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างเร่งสร้างฐานอำนาจของคนทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ⁶⁴ วิธีการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเลือกใช้ก็คือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐอเมริกาเพื่อให้สหรัฐอเมริกานับสนับสนุนคนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมือง และให้ตนเป็นที่ยอมรับในวงการเมืองระหว่างประเทศว่าได้รับการสนับสนุนจากมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร โดยหันไปร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ ทำให้สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือแก่ไทยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการทหารเป็นอย่างดี

⁶³ ศดใส ชันฉวีรพงศ์, ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก (พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 116 - 117.

⁶⁴ ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ใน เศรษฐกิจไทย, หน้า 306.

มาก โดยให้การสนับสนุนไทยทางด้านเงินช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การพัฒนาชุมชนและการบริหาร ความร่วมมือระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในช่วงนั้นเป็นเรื่องระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลเป็นสำคัญ เงินทุนที่เข้ามาในประเทศจึงมักเป็นเงินกู้หรือเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าและเงินที่เข้ามาผ่านทางรัฐบาล โดยเป็นค่าใช้จ่ายในภาครัฐและรัฐวิสาหกิจก็ใช้ไปอย่างไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะการบริหารงานขาดประสิทธิภาพ ส่วนการลงทุนจากต่างประเทศของภาคเอกชนก็ยังมีอยู่น้อย เพราะนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ต้องการให้คนไทยเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจของประเทศเองนั้น ต้องประสบกับปัญหาการผูกขาดของข้าราชการระดับสูงและนักการเมืองที่เข้ามามีผลประโยชน์ทางการค้าและพาณิชย์กรรมโดยอาศัยระบบอภิสิทธิ์ผูกขาดทางการค้า บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการปฏิบัติตามข้อตกลงที่ไทยทำไว้กับสหรัฐอเมริกาเพราะจะเป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของตน ด้วยเหตุนี้เงินทุนที่เข้ามาในประเทศจึงมีไม่มากพอที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปได้ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังได้พยายามกดดันให้ไทยดำเนินนโยบายเปิดประเทศให้เสรียอมเปิดประเทศเพื่อการลงทุนของคนอเมริกัน สหรัฐอเมริกาต้องการให้ไทยเป็นส่วนหนึ่งของโลกทุนนิยม⁶⁵ โดยต้องการให้เอกชนทั้งไทยและต่างประเทศเข้ามามีบทบาทได้อย่างเสรีมากขึ้น และต้องการให้รัฐลดบทบาทของรัฐในทางเศรษฐกิจลง ไม่ให้มีการผูกขาดเกิดขึ้น ซึ่งจากการที่สหรัฐต้องการให้ไทยเปิดเสรี ทำให้ไทยซึ่งต้องขอรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาได้ตอบสนองข้อเรียกร้องของสหรัฐด้วยการปฏิบัติตามข้อตกลงระหว่างไทยกับสหรัฐว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี* (Economic and Technical Cooperation Agreement) ซึ่งทำกันในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2493⁶⁶ และในเดือนต่อมาได้ร่วมกันลงนามในความตกลงให้ความช่วยเหลือทางด้านการทหารด้วย โดยระบุว่า การตกลงครั้งนี้ทำไว้ตามคำขอร้องขอของรัฐบาลไทย เพื่อที่จะได้อาวุธและอุปกรณ์ต่าง ๆ มาเสริมกำลังทัพไทยไว้

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 309.

⁶⁶ กรมวิเทศสหการ, คู่มือปฏิบัติราชการกรมวิเทศสหการ, (กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ, 2509), หน้า 38-41, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.

*ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมีสาระสำคัญสรุปได้ 2 ประการคือ ประการแรก สหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและทางเทคนิคแก่ไทยตามที่รัฐบาลไทยจะร้องขอและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็ยินยอม และประการที่สอง ให้ประเทศไทยลดเครื่องกีดขวางทางการค้าระหว่างประเทศลงและป้องกันมิให้เกิดการผูกขาดหรือจำกัดการแข่งขันทางด้านธุรกิจ

ป้องกันตนเองจากการก้าวร้าว ความที่อาจจะเกิดขึ้นแก่สันติภาพและความสงบเรียบร้อยของประเทศ⁶⁷ และได้มีการลงนามในความตกลงว่าด้วยการค้าประกัน การลงทุนของคนอเมริกันเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2494 อันเป็นการแสดงว่าไทยยอมเปิดประเทศเพื่อการลงทุนของคนอเมริกันมากยิ่งขึ้น และรัฐบาลอเมริกันก็สนับสนุนให้คนของตนมาลงทุนในไทย⁶⁸ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ดำเนินการให้มีการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 เพื่อเปิดโอกาสให้เอกชนและต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทย⁶⁹ การให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศไทยนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก ทำให้เศรษฐกิจของไทยเจริญเติบโตขึ้นมาก จึงเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกาได้มีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าหลังปี 2493 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกามีมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านการค้า และให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิควิชาการเท่านั้น ความผูกพันทางด้านการเมืองและการทหารก็เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลของประเทศทั้งสอง ทั้งนี้เพราะสหรัฐอเมริกาเห็นว่า ประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดที่สำคัญในเอเชียอาคเนย์ที่จะช่วยให้สหรัฐอเมริกาขยายอิทธิพลในภูมิภาคนี้ได้อย่างเต็มที่⁷⁰

6.3 บริบททางสังคมของไทยในช่วงปี พ.ศ. 2491 - 2494

สังคมไทยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมไทยให้มีความเอนเอียงสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเมื่อปี พ.ศ. 2475 มีผลต่อการล้มอำนาจรัฐศักดินา ทำลายความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเก่า (ศักดินา) และเปิดทางให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมอันมีลักษณะพึ่งพาและด้อยพัฒนาของไทยให้สถาปนาขึ้นเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมในเวลาต่อมา แต่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไทยยังคงมีแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบเดิมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของบุคคลอีก

⁶⁷ สดใส ชันติวรพงศ์, ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก, หน้า 117.

⁶⁸ ชารทอง ทองสวัสดิ์, “เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2488 - 2504” ใน เศรษฐกิจไทย, หน้า 309.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310.

⁷⁰ สดใส ชันติวรพงศ์, ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก, หน้า 116 - 117.

ระดับหนึ่ง ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองแต่อย่างใด

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 นั้น ในแง่การต่อสู้ทางชนชั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงแต่ลศสิทธิพิเศษของชนชั้นแต่ไม่ได้จำกัดความแตกต่างทางชนชั้นเลย ผู้ที่ครองความเป็นใหญ่ทางชนชั้นในสังคมก็มีฝ่ายประชาชน แต่หากเป็นการเปลี่ยนตัวหรือผสมตัวชนชั้นอภิสิทธิ์เท่านั้น ระหว่างฝ่ายทหาร สักคินาและนายทุน ซึ่งต่างก็มีการต่อสู้ช่วงชิงการนำกันอยู่ตลอดเวลา นับแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะระหว่างฝ่ายทหารกับสักคินาหรือเจ้า⁷¹

ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับเจ้านายภายใต้โครงสร้างสังคมสักคินา ซึ่งในสังคมตะวันตกเมื่อเศรษฐกิจพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว ได้ถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง แต่ในสังคมไทยความสัมพันธ์ภายใต้โครงสร้างสังคมสักคินากลับยังสามารถดำรงอยู่ได้ ทั้งที่การค้าต่างประเทศได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะในหลายกรณีการค้าที่เติบโตขึ้นในประเทศไทยเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเจ้านายและขุนนางบางกลุ่ม เป็นส่วนเสริมอำนาจทางการเมือง การเติบโตของการค้าในสังคมไทย จึงมิได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวัฒนธรรมเท่าที่ควร อิทธิพลของสังคมสักคินายังคงมีอยู่มิได้สูญหายไปจากสังคมไทย วัฒนธรรมแบบเจ้าขุนมูลนายยังคงเป็นวัฒนธรรมสำหรับชนชั้นสูงของสังคมที่ทำหน้าที่ผู้ปกครอง ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยยังคงเป็นระบบอุปถัมภ์ ระหว่างเจ้านายและลูกน้อง ต่างให้ผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน⁷² ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องนี้คทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยสู่อนุชนรุ่นหลังอยู่จนทุกวันนี้ แม้ว่าในระยะหลังจะมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกและยอมรับเอาอารยธรรมและเทคโนโลยีการต่าง ๆ ของสังคมตะวันตกมาใช้ในสังคมไทยแล้วก็ตาม แต่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องก็ยังคงปรากฏอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องทำให้เกิดการอุปถัมภ์ค้ำชูของฝ่ายที่ให้การอุปถัมภ์กับฝ่ายที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์นั้น โดยต่างมีผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน กล่าวคือเจ้านายมักให้ทรัพย์สินเงินทองและผลประโยชน์อื่น ๆ แก่ลูกน้องเพื่อให้ลูกน้องสนับสนุนอำนาจของตนเป็นการสร้างบารมี ลูกน้องก็ตอบแทนด้วยความกตัญญูกตเวที นอกจากนี้คนไทยมีการยอมรับอำนาจ “ราชการ” ยอมรับว่าการมียศตำแหน่งในราชการเป็นที่ยอมรับของสังคมไทย ซึ่งสังคม

⁷¹ จรัญ โฆษณานันท์, กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทย เส้นขนานจาก 2475 – ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2528), หน้า 43.

⁷² ชีรนนต์ โกรนิธิสม, “บทบาทของรัฐสภาไทยในการตรากฎหมาย : ศึกษาในระบบรัฐสภาไทยภายใต้ระบอบมาดยาริปไตย ในช่วงปี พ.ศ. 2487 – 2500” , หน้า 34.

ไทยได้มีการถ่ายทอดระบบความเชื่อแบบราชการนี้มาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในด้านกฎหมาย การศึกษา และการรวมศูนย์ของระบบ อนึ่ง ความสัมพันธ์ในลักษณะของการให้การอุปถัมภ์ค้ำชูก็มีความเกี่ยวข้องกับระบบราชการอยู่ไม่น้อย ดังเช่นการให้ลูกน้องเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพื่อสนับสนุนช่วยเหลือเป็นฐานอำนาจในทางการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมในการบิดตัวบุคคลมากกว่าหลักการ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการทางการเมือง

สภาพสังคมในชนบทประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนั้น ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ธุรกิจส่วนใหญ่เป็นของข้าราชการชั้นสูง นักการเมือง และพ่อค้าชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามามีบทบาทในทางการค้าเป็นอย่างมาก รัฐได้เข้ามามีบทบาทในภาคการเกษตรด้วยการนำผลผลิตส่วนเกินออกจำหน่ายเพื่อนำมาเป็นรากฐานของเศรษฐกิจเมือง ส่งผลให้สังคมเกษตรของชาวนาชาวไร่รายย่อยได้ผันแปรไปเป็นสังคมเกษตร มีการจ้างแรงงานและมีชาวนาธุรกิจเกิดขึ้น เกิดการเกษตรบุกเบิกโดยชนชั้นนายทุน ส่งผลให้ครอบครัวชาวนาหลายรายเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินและกลายเป็นแรงงานรับจ้างอย่างถาวร และอพยพเข้าสู่เขตเมืองเพื่อทำงานภาคเศรษฐกิจนอกระบบและเป็นลูกจ้าง⁷³

ในด้านการศึกษานั้นรัฐบาลมีแนวความคิดในการจัดการศึกษาที่ต้องการยกระดับการศึกษาของคนในชาติให้สูงขึ้นด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนทั่วประเทศ แต่ในด้านการดำเนินการที่ผ่านมา ยังไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึง และในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นการดำเนินการของรัฐยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง ที่ผ่านมารัฐไม่สามารถสร้างจิตสำนึกของคนไทยที่เป็นแบบเจ้าขุนมูลนาย จารีตนิยมให้มีจิตสำนึกหรือระบบความคิดเป็นแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยได้⁷⁴

สภาพทางสังคมในระหว่างบังคับใช้รัฐธรรมนูญนั้น รัฐบาลของคณะรัฐประหารได้ดำเนินการด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อผูกขาดอำนาจการปกครอง การบริหารประเทศโดยทั่วไปรัฐบาลไม่ได้มีโครงการพัฒนาประเทศอันใดที่เห็นได้เด่นชัด นอกจากนี้รัฐบาลยังละเลยไม่เอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของประชาชนเท่าที่ควร สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นประชาชนต้องประสบกับความยากจนข้นแค้น ต้องอพยพหนีภัยไปทำมาหากินที่อื่นเป็นจำนวนมาก และมีบุคคลอันซพาลเป็นจำนวนมากที่คอยรังแก กดขี่ ข่มเหง ประชาชนให้ได้รับความเดือดร้อนแต่ทางราชการก็ได้จัดการให้

⁷³ ผาสุก พงษ์ไพจิตร คริสเบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ตรีศวิน, 2539), หน้า 671.

⁷⁴ ชีรนนต์ ไกรนิธิสม, “บทบาทของรัฐสภาไทยในการตรากฎหมาย : ศึกษาแบบรัฐสภาไทยภายใต้ระบอบอมตประชาธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ. 2487 – 2500”, หน้า 37.

เค็ดขาดลงไปแต่อย่างใด⁷⁵ นอกจากนี้ในวงราชการก็มีการเล่นพรรคเล่นพวก มีคอร์รับชั่นเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป และไม่รักษากฎหมายให้อยู่ในความเป็นธรรม ผู้มีอำนาจทางการเมืองฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารได้ทำการแย่งชิงอำนาจการบริหารประเทศจากคณะรัฐประหารจนเกิดการปราบปรามศัตรูทางการเมืองด้วยความรุนแรง อีกทั้งยังมีอันตรายที่ก่อความสงบสุขของประชาชนมากมาย สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกลิดรอน ทำให้ประชาชนต้องอยู่ในภาวะหวาดกลัว ส่งผลให้ประชาชนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในทางที่ขัดแย้งกับรัฐบาลและเห็นว่าการกระทำของรัฐบาลเป็นเรื่องที่ได้แย้งมิได้ ดังนั้นเมื่อรัฐบาลกระทำการรัฐประหารเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2494 จึงไม่มีการคัดค้านต่อต้านจากประชาชนโดยทั่วไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁵ วิชัย สุวรรณรัตน์, การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475, หน้า 109-110.